

פרק יד נושא ראשון. פסוקים א-כא.

הנושא: הסיבוכים הקשים בעקבות מלחמות אמציה.

פרק זה יש ללמוד תחילה אגב קריאה בכיתה פסוק פסוק, והסברים קצרים. כאשר ספר מלכים נלמד בכיתה גבוהה, כמו סמינר למורים שיש לו זמן מספיק להרחיב ולהעמיק, כדאי ללמוד אגב פרק זה את ספר עובדיה, המכיל רק פרק אחד, אבל הפרטים בו מרובים. בכיתות נמוכות יותר ימסור המורה על תוכן ספר זה בקיצור. האדומים ישבו בארץ סלעית במרומי הרים, והיו בטוחים כי הממלכה הישראלית לא תוכל להתגבר עליהם, ואף לא להענישם: "אמר בלבו מי יורידני ארץ" (עובדיה א ג). לזאת ניסו בכל הזמנים לפגוע באנשים מיהודה וישראל שפגשו בדרכים או שביקשו מפלט בעת המלחמות. הם היו עומדים על הדרך להכרית את פליטי ישראל (שם יד).

אמציה החליט לעשות שפטים קשים באדומים למען יפסיקו את פעולותיהם לתמיד. הוא לא נועץ, כנראה, בנביאים שבימיו. לפי ההלכה (כפי שהיא ברמב"ם הלכות מלכים) אפשר שאין חובה על מלך להיוועץ בעניינים כאלו, אבל לשם התועלת בודאי היה רצוי כי יעשה כן. אז היה חוסך מעצמו צרות רבות.

אמציה החליט לאסוף צבא רב מאד.

תלמיד מפסיק: היכן זה כתוב, בספר שלנו לא נזכר דבר?

מחנך: הדברים כתובים בפרק המקביל למאורעות אלה בספר דברי הימים ב', פרק כה.

תלמיד: למה לא כתב ירמיה דברים אלה?

מחנך: אם תקשיבו בתשומת לב למה שאוסיף להביא מספר דברי הימים, תבינו זאת.

אמציה הלך ושכר חיילים מישראל לצורך מלחמה זו. לא ידוע האם היו עד אז בישראל חיילים שכירים. המצאה זו של אמציה מקורה היה באמונה מופרזת בכוח האדם, עד כדי כך שלא להסתפק בחיילי העם הנלחם אלא ללכת ולשכור חיילים.

תלמיד: אינני מבין את ההבדל. יהודה היתה אומה קטנה, ונאלצה לחפש אנשים ממקום אחר.

מחנך: ההבדל הוא גדול מאד. מי הוא האיש המשכיר את עצמו לחייל? כמעט בלתי אפשרי שאדם גגון ילך להילחם בגלל המשכורת שיקבל. רוב החיילים השכירים היו אנשים גסים ומסובכים. שומעים על כאלה גם בימינו. החייל בן הארץ נלחם על ארצו על עמו על ביתו ועל משפחתו. על מה נלחם השכיר? הסכמתו של אמציה להשתמש באנשים כאלה הוכיחה כי הוא מאמין שיהיה החייל מה שיהיה, כל אחד נחוץ לו לנצחון.

אבל כאן באה התקלה. איש אלקים בא אל אמציה ואמר לו כי החיילים האלה לא יועילו לו מפני שאינם אנשים הגונים (דברי הימים ב' כה כז).

אמציה שהיה צדיק הבין יפה את הדבר. מיד שילם את השכר לשכירי החרב ואמר להם לשוב לארצם. הם נעלבו מאד, ומפני שהיו מן האנשים הגסים והריקים שבעם, אף פשטו על ערי יהודה כשודדים ועשו שם שמות.

כשחזר אמציה מן המלחמה ונחל נצחון גדול, שלח למלך ישראל את הדברים האמורים בפסוק ח. הוא ביקש להעניש את ממלכת ישראל על מעשי שכירי החרב.

יהואש לעג לו, כי לא היתה זו אשמת ממלכת שומרון כולה, אלא אשמת השכירים, וגם אותם לא הסכים יואש להעניש, מפני שסבור היה כי אמציה לא היה צריך להתחיל עם סוג אנשים כזה. עתה הגידו נא מי צדק?

תלמיד: זה דומה קצת למה שעשה אבנר עם אנשי יואב בימי המאבק בין בית שאול לבית דוד (שמואל ב' ב יג).

מחנך: הביטוי "לכה נתראה פנים" אולי יש בו קצת דמיון לדברי אבנר: "ישחקו נא הנערים לפנינו", אבל לא העניין באופן כללי. אבל אם כבר הזכרתם את העניין הזה, אלו דברים דומים יש כאן לאמור שם? אקוה כי ימצא בכיתה לפחות אחד שיזכור לדברי מי דומים דברי התוכחה שבתשובת יהואש.

תלמיד: הם דומים לדברי אבנר שהוכיח את יואב ואמר: "הלא ידעת כי מרה תהיה באחרונה" (שם).

מחנך: נכון מאד. יואש מתחנן לפני אמציה "ולמה תתגרה ברעה?" (פסוק י), אבל אמציה אינו נשמע, וגורם לעצמו הרס רב. אם כן מי צדק?

תלמיד: יהואש.

מחנך: אף כי היתה לאמציה סיבה לריב, בכל זאת לא ראוי היה שיצא למלחמה בגלל סיבה זאת. על כן כנראה אין ירמיה, הכותב בנבואה את המצב האמיתי של הדברים – מזכיר זאת, שלא יאמרו לדורות שסיבה מעין זאת יש בה הצדקה למלחמה. בכל זאת בדברי הימים הוסיף עזרא פרטים אלו לדעת מה זה עלה פתאום על דעתו של אמציה להילחם בישראל.

ואף כי יהואש דיבר בגאות ובגאון, בסופו של דבר הצטער כנראה על מה שאירע, וגם נענש שמת מיד לאחר המלחמה (לדבר זה מכוון פסוק טז, ולא לעצם הידיעה על מותו, שכבר נכתב על כך לעיל יג יג בסיפור הקצר על מלכי בית יהוא).

עתה מנין רואים שהיה כעס על אמציה לא רק בממלכת ישראל, אלא גם ביהודה?

תלמיד: רואים מזה שמרדו בו, אולי בגלל שסיבב מלחמת אחים כזאת.

מחנך: אם כי אי אפשר לומר כן בבטחון גמור, נראה כי זו היתה הסיבה למרד. דברי אמציה "לכה נתראה פנים", אשר בודאי נודעו בעם, עוררו רוגז, ונמצאו אנשים שהחליטו שיש להעביר את אמציה מן המלכות. אבל אמציה לא הסכים לוותר, עד שנהרג. גם כאן קיצר ירמיה, ועזרא השלים כי חמש עשרה שנה ישב אמציה במבצר לכיש ולא הסכים לעזוב את המלוכה. אז החליטו מתנגדיו להמיתו.

תלמיד: אם כן יוצא שהמחנך מצדיק את רוצחי המלך?

מחנך: כבר אמרתי לכם פעמים רבות, אינני מצדיק ואינני מחייב. אני מנסה להבין את הגורמים למאורעות. הבנה אין פירושה סליחה. אם אינך מבין את העניין, אתה יכול לדמות לך כי המצב ביהודה היה משחת עד מאד, סתם מהומות ורציחות. אני מבין שלא כך היה. אלו היו סכסוכים מדיניים על רקע של כוונות טובות. הם לא צדקו משום שלא היתה להם רשות לקחת את המשפט לידם. בכל זאת יש הבדל גדול בין מי שלוקח את המשפט לידו, ובין מי שאינו צודק כלל.

תלמיד: רבים מתנגדים לדעה שהבנה אין פירושה סליחה. אם אתה מבין מעשים רעים של מישהו, אתה קרוב במקצת להצדיק אותו, וזה מה שקורה לנו בסוג לימוד זה. זו לא רק הבנה, זו הצדקה.

מחנך: אין אני מסכים לכך. אדם נבון צריך להבין ועם זאת לדעת להתנגד, אף אם ההבנה מקרבת את דעתו לדבר לא נכון, עליו לדעת לדחות את ההשפעה הלא נכונה.

נושא שני. פסוקים כג-כט.

הנושא: בירבעם התחילה מלכות ישראל ובירבעם נגמרה.

מחנך: אני רוצה להחזירכם למה שלמדנו בסוף פרק יג על קיום ישראל בזכות ברית אבות ולא בזכות עצמם. מה נוסף בעניין זה בפסוקים אלו?

תלמיד: הרבה מאד. כאן נאמר שה' עזר להם לא רק בגלל הברית עם האבות, אלא גם מפני שה' ריחם עליהם, על עצמם.

מחנך: מה הוא הביטוי החריף ביותר שנאמר כאן?

תלמיד: ולא דבר ה' למחות את שם ישראל מתחת השמים.

מחנך: נכון מאד. דבר גדול מאד מגלה לנו ירמיה בדברים אלו. הם משמשים לנו נחמה גדולה בכל הדורות. אבל יש בזה גם צד רע מאד, אם כל היסוד לקיום ישראל הוא בדבר זה. האם היה קיום לגדולת ישראל בימי ירבעם השני?

תלמיד: עוד לא למדנו.

מחנך: נכון. אבל אתה כבר יודע שממלכת עשרת השבטים נגמרה כמעט עם מות ירבעם בן יואש. האם היה זה טבעי שגדולה כזו כמו שהיתה לישראל בימי ירבעם – תיפסק כל כך מהר?

תלמיד: שמעתי פעם שיש כלל היסטורי שלאחר כל עלייה גדולה באה תמיד ירידה.

מחנך: אינני רוצה להתווכח על הנחה זו. אבל גם אם יש כלל כזה בטבע העולם, אין זה בא אלא בגלל סיבה רוחנית העומדת מאחורי הסיבה הטבעית. כל עוד אין סיבה רוחנית כזו, הגדולה במקומה עומדת ונמשכת שנים רבות.

ממלכת ישראל נפלה בגלל הסיבות המבוארות בדברי הנביאים של הזמן ההוא. דור זה היה גדול לא מבחינה מדינית בלבד, לא רק השטח היה הרחב ביותר, אלא אף גדולי הנביאים נשלחו בעת ההיא: הושע, עמוס, ישעיה, מיכה המורשת, כי לא רצה ה' למחות את שם ישראל.

אבל כל זה לא הועיל. הליקויים היו מושרשים מדי. ראו נא באיזה דבר באו לידי ביטוי? שימו לב לנושא שכתבתי על הלוח.

תלמיד: בשם המלך. הוא נקרא ירבעם. ראוי היה להם להתבייש בשם זה של איש שחטא והחטיא את הרבים והניח יסודות לחטא לדורות הבאים?

מחנך: זה ממש מזעזע. זה מעיד שהשם הזה היה לכבוד בישראל, שכינו בו את שם מלכם הגדול ביותר.

תלמיד: הלא שם זה ניתן לו מילדותו?

מחנך: אף כי אין לי ראיה לכך, נדמה כי אכן נקרא מלך זה בשם ירבעם השני רק לאחר שמלך והגדיל את ממלכת ישראל, ונראה היה כמי שמניח יסוד שני למלכות ישראל. ואף אם קראו לו שם זה מילדותו, זה מעיד שהשם של ירבעם לא היה לחרפה בישראל כפי שצריך היה להיות. בירבעם הראשון החלה מלכות ישראל ובירבעם השני נגמרה. אחריו היו עוד קצת יותר מארבעים שנה של מהומות קשות, שבהן מלכו כמה מלכים, מהם רוצחים.

ירידה איומה כזאת לא יכולה לבוא מגורמים טבעיים. מקורה אך ורק בגזירה משמים. אילו זכו ישראל לגדול בזכות עצמם, אי אפשר היה שירדו מהר כל כך. אבל מפני שגדולתם היתה רק כחסד ה' ובגלל הברית עם האבות או כדי שלא למחות את שם ישראל – לגדולה כזו יכול להיות רק קיום קצר, לשם מתן אפשרות אחרונה לעם, כמו שהיה בעשרת השבטים וכמו שאירע בעתיד גם במקרים רבים אחרים.

הנושא: לימוד נביאים אחרונים אגב לימוד נביאים ראשונים.

בזמן שקיימת אפשרות יש לצרף ללימוד פרק זה את ספרי הושע עמוס ומיכה, שעל ידם אפשר להכיר יותר את הרקע למאורעות הזמן, וללמוד על הדרישות שעמדו לפני ממלכת ישראל כתנאי להמשך קיומה. בכל אופן כדאי ללמוד מבחר קטן מספרים אלו.

הושע פרק ד פסוק א. מהדרישות הנזכרות בנבואה זו על אמת, חסד, ודעת אלקים, מובן מאליו שהיתה אפשרות לדרוש דברים כאלה. לציבור גס ומושחת אין אפשרות לדבר על כך. לעומת זאת כל האשמות שבפסוק ב נאמרו בלשון יחיד, משום שהיו תופעות בודדות בלבד.

"וענה גאון ישראל בפניו" (הושע ה ה), "וחסדכם כענן בקר" (שם ו ו), "לי יזעקו אלקי ידענוך ישראל" (שם ח ב), זה מעיד על גדולת ישראל, על מעשי החסד שלהם, ועל טענותיהם כי הם עובדים את ה' ויודעים אותו, ובדברי הנביאים הם רואים טענות מופרזות ודרישת עליונות מיוחדת.

בספר עמוס יש להבליט כי כל הדרישות שבפרקים ד-ז הן מסוג זה שרק לפני ציבור רם המעלה אפשר להציגן. לא היתה כל אפשרות לדבר דברים מעין אלו בארצות הגויים סביב. יש להבליט את העובדה שירבעם השני לא הגיב כלל על דברי הכהן מבית אל ששלח אליו לומר כי עמוס קשר עליו). בגמרא נאמר שירבעם השיב שיש לעמוס כל הזכות לדבר בשם ה' ואין להפריע לו.

ממיכה יש להדגיש את פרק ו, שאינו יכול להיות מופנה אלא לציבור בעל אחריות משובחת. "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך, כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך" (שם פסוק ח), ועוד.

פרק טו נושא ראשון. פסוקים א-ז.

הנושא: מלך גדול על ארץ מזועזעת (עוזיהו).

מחנך: אנו מתייחסים היום לא רק לבני שבט יהודה ובנימין. יש בינינו מכל השבטים שנצטרפו למלכות יהודה בזמנים שונים. חלק הצטרף מיד לאחר פילוג הממלכה (דברי הימים ב' יא טז), חלק חזר בימי יאשיהו (ערכין יב). הם הצטרפו לגולים מיהדה אשר גלו לאותה ארץ שהם גלו אליה ונקראה בימים ההם – אשור. הם אף חזרו עמהם בעת הכרזת כורש (סדר עולם, רש"י בעזרא ב סד). אולם מאת שהתחלנו להקרא כולנו בשם יהודים, אנו לצד ממלכת יהודה, ועשרת השבטים נראים לנו כמעט כמדינה של שונאים שלנו, אף כי בלי ספק רבים מאיתנו הם מן השבטים האחרים.